

СПРОЩЕНЕ ПРОВАДЖЕННЯ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

УДК 347.9

Постановка проблеми. Одним із важливих напрямків розвитку сучасного процесуального законодавства - як цивільного так і адміністративного, господарського, – є підвищення доступності правосуддя, оптимізація, прискорення та спрощення судочинства. Ця тенденція чітко простежується у вітчизняному судочинстві. Деякі елементи спрощеного провадження з'явилися в ЦПК України 2004 р. Вже тоді загальне зростання кількості судових спорів показало, що впроваджувати спрощене судове провадження дійсно необхідно, а активне застосування на практиці судового наказу свідчило про затребуваність закріпленої процедури. З набранням чинності ЦПК України в редакції 2017 р. з'явилася ще одна спрощена процедура, яка раніше не була відома – власне спрощене провадження у вузькому розумінні даного поняття.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематику спрощеного провадження у вітчизняній правовій науці торкались такі вчені як М.В.Логвінова, О. В. Циркуненко, С.Я. Фурса, О. Фонова, І.В. Завальнюк, О. Ткачук, С.І. Запара, Т.Д. Суярко, О.Белікова та інші. Однак в переважній більшості їх дослідження стосувались правової природи спрощеного провадження, окремих процесуальних аспектів спрощеного провадження чи особливостей гармонізації спрощеного провадження до стандартів права ЄС. Втім в ретроспективному аспекті спрощене провадження залишилось малодослідженим.

Постановка завдання. Тому мета дослідження полягає в тому, щоб з'ясувати історико-правові аспекти спрощеного провадження в цивільному процесі України.

Виклад основного матеріалу. Зародження елементів спрощеного провадження в Україні пов'язане з прийняттям Концепції судово-правової реформи в Україні на підставі Постанови

Верховної Ради України 28 квітня 1992 р., в якій зокрема було зазначено, що головною метою судово-правової реформи і формування незалежної судової влади є перебудова судової системи, створення нового законодавства, вдосконалення форм судочинства. В ході реформи необхідно: ...; *реалізувати демократичні ідеї правосуддя, вироблені світовою практикою і наукою; максимально наблизити суди до населення* (ч. 1 розділу 2) [1].

Таким чином, Концепцією закріплено необхідність розвитку цивільного процесу України в напрямку уніфікації із міжнародними та зокрема європейськими стандартами і при цьому забезпечити такі цивільно-процесуальні механізми, які би були максимально зрозумілими та простими (наближеними) для пересічних учасників цивільного процесу, які не є профільними спеціалістами в сфері юриспруденції.

Більше того, серед основних принципів судово-правової реформи було визначено: .... відповідність нормативних актів з питань діяльності судів і органів юстиції вимогам міжнародних угод, ратифікованих Україною; .... (ч. 2 розділу 2). В даному контексті міжнародні угоди слід тлумачити в широкому розумінні – не лише як міжнародні договори, учасником яких є Україна, але й інші акти нормативного та ненормативного характеру прийняті на рівні міжнародних організацій чи Європейського Союзу. В останньому випадку йде мова про Директиви ЄС, що стали підставою для запровадження спрощених проваджень в праві держав членів ЄС.

В 2004 р. прийнято новий Цивільно-процесуальний кодекс України [2], в якому закріплено досі не передбачений цивільно-процесуальними нормами інститут наказного провадження. Спрощене провадження у вузькому його розумінні не були включені до тексту Кодексу.

Згодом з метою утвердження в Україні верховенства права та впровадження європейських стандартів у національну систему судового устрою і судочинства Національною комісією із зміцнення демократії та утвердження верховенства права було підготовлено Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні, та схвалено Указом Президента В.Ющенка

№ 361 від 10 травня 2006р. Документом закріплювалось, що правила судочинства *не повинні бути переобтяжені формальностями*. Для забезпечення права особи на швидке поновлення своїх прав, особливо у нескладних справах, судову процедуру доцільно *спростити* там, де таке спрощення не порушуватиме інтересів сторін у справедливому вирішенні справи.

З прийняттям нового Цивільного процесуального кодексу України, що набрав чинності 15 листопада 2017 року, запровадились нові інститути та поняття цивільного процесуального права. Зокрема, в ЦПК України врешті з'явився окремий підрозділ, який присвячений розгляду справ у порядку спрощеного провадження (глава 10).

Положеннями регулювались категорії справ, які розглядаються в порядку спрощеного провадження (малозначні справи; справи, що виникають з трудових відносин), строк розгляду справи, вимоги до клопотання, особливості подання заяв по суті справи та інші аспекти спрощеного провадження.

Втім положення про спрощене провадження не залишаються в статичному вигляді, а динамічно розвиваються з урахуванням потреб щодо захисту прав учасників цивільних правовідносин в Україні, та в першу чергу тих випадків, за яких необхідними є швидкий та з мінімальними витратами захист інтересів суб'єктів.

Законом України 7 грудня 2017 р. № 2234-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів» [3] було внесено зміни, у відповідності з якими частину 2 ст. 279 ЦПК України викладено в новій редакції: «Розгляд справи по суті в порядку спрощеного провадження починається з відкриття першого судового засідання або через тридцять днів з дня відкриття провадження у справі, якщо судові засідання не проводиться».

Крім того, доповнено ч. 3 ст. 279 ЦПК України нормою такого змісту: «Якщо для розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження відповідно до цього Кодексу судові засідання не проводиться, процесуальні дії, строк вчинення яких

відповідно до цього Кодексу обмежений першим судовим засіданням у справі, можуть вчинятися протягом тридцяти днів з дня відкриття провадження у справі».

Наступні зміни були обмовлені необхідністю забезпечення інтересів дитини, зокрема в аспекті фінансування її фізичного та психологічного розвитку.

У відповідності із Законом України від 3 липня 2018р. № 2475-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання» перелік справ, що можуть розглядатися в порядку спрощеного провадження було розширено та доповнено справами про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд.

Чергова редакція порядку спрощеного провадження відбулася у зв'язку з прийняттям Закону України № 460-IX від 15 січня 2020 р. «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ» [4], яким поряд з іншими уточненнями до процесуальних кодексів комплексніше формулювались перелік справ, що пов'язані з аліментними правовідносинами та їх примусовим стягненням з боржника.

Необхідність прийняття відповідних змін обумовлювалась тим, що в редакції ЦПК 2017р. закріплювалось, що в порядку спрощеного позовного провадження не можуть бути розглянуті справи у спорах: 1) що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів та поділ майна подружжя; ... . Однак із буквального розуміння відповідної правової норми за межами спрощеного провадження опинилися справи пов'язані з оплатою додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки, індексації аліментів у зв'язку з інфляційними процесами тощо. Саме тому формулювання п. 1 ч. 1 ст. 274 ЦПК України було конкретизовано з урахуванням наведеного вище та сформульовано в новій редак-

ції наступним чином: справи у спорах, що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, розірвання шлюбу та поділ майна подружжя.

Крім того, було зменшено майновий поріг, за яким справи не могли розглядатися в порядку спрощеного провадження, а саме зменшено верхню межу справ, що розглядаються в спрощеному порядку з п'ятсот до двісті п'ятдесят прожиткових мінімумів громадян.

Опосередковано підтверджує загальну тенденцію стосовно визнання важливості спрощеного провадження висновок Верховного Суду висловлений в ухвалі від 24 травня 2021 року у справі № 9901/20/21, згідно з яким принцип процесуальної економії спрямований, у першу чергу, на пришвидшення розгляду справи (вирішення спору) та зменшення судових витрат [5]. На цій підставі Верховний Суд в ухвалі від 25 липня 2022 року у справі № 640/4843/22 [6] (адміністративне провадження № К/990/18073/22) сформулював правовий висновок, відповідно до якого принцип процесуальної економії (ефективності, розумності та раціональності судового процесу), в аспекті права особи на касаційне оскарження судового рішення, передбачає можливість обмеження такого права щодо окремих визначених законом видів «проміжних» (процесуальних) судових рішень, за умови, що незгода однієї із сторін з таким «проміжним» судовим рішенням може бути висловлена у відповідній апеляційній або касаційній скарзі на «основне» судове рішення («кінцеве» рішення по суті справи) відповідно до гарантій, закріплених, зокрема, у статті 129 Конституції України (право особи на апеляційний (другий) перегляд справи). Таке застосування судами принципу процесуальної економії є передбачуваним для сторін, дозволяє розглянути справу в цілому в розумні строки, запобігає зловживанню сторонами своїми процесуальними правами, а також гарантує бережне ставлення до ресурсів всіх учасників справи [7, с. 94].

Таким чином, Верховним Судом підтверджено важливість процесуальної економії судового процесу, здійснення судочин-

ства з мінімальними витратами та при одночасному збереженні традиційних засад судочинства, а саме дотримання об'єктивності, неупередженості, встановлення усіх обставин справи тощо.

Висновок. Запровадження спрощеного провадження (у вузькому розумінні) на підставі реформи 2016-2017 рр. було закономірним кроком розвитку національного судочинства в напрямку гармонізації із стандартами ЄС, підґрунтя якому закладено ще Концепцією судово-правової реформи в Україні (1992 р.).

1. *Про Концепцію судово-правової реформи в Україні: Постанова Верховної Ради України 28 квітня 1992 року №2296-ХІІ / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, №30, ст. 426.*
2. *Цивільно-процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. №1618-IV / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, N 40-41, 42, Ст. 492.*
3. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів: Закон України № 2234-VIII від 7 грудня 2017 р. Відомості Верховної Ради, 2018, № 6-7, ст. 40.*
4. *Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ: Закон України від 15 січня 2020 р. № 460-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 29. Ст. 194.*
5. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання: Закон України від 3 липня 2018р. № 2475-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 36, ст. 272.*
6. *Ухвала Верховного Суду від 24 травня 2021 року у справі №9901/20/21 URL: [https:// verdictum.ligazakon.net/document/97114087](https://verdictum.ligazakon.net/document/97114087)*
7. *Ухвала Верховного Суду від 25 липня 2022 року у справі № 640/4843/22. URL: <https://sud. ua/uk/news/publication/248693-verkhovniy-sud-rozayasniv-zmist-printsipu-protseualnoyiekonomiyi-v-aspekti-prava-osobi-na-kasatsiyne-oskarzhennya-sudovogo-rishennya>*
8. *Музичко С. Поняття принципу процесуальної економії в цивільному судочинстві / Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2022, Серія Право. Випуск 73: частина 1. С. 92-97.*

Ковалишин О.Р. Спрощене провадження: історико-правовий аспект.

Стаття присвячена дослідженню історико-правовим аспектам спрощеного провадження в цивільному процесі України. Констатується, що одним із важливих напрямків розвитку сучасного процесуального законодавства, – як цивільного так і адміністративного, господарського, – є підвищення доступності правосуддя, оптимізація, прискорення та спрощення судочинства. Ця тенденція чітко простежується у вітчизняному судочинстві.

Автором детально аналізуються окремі етапи зародження, становлення та удосконалення правового регулювання спрощеного провадження в цивільному процесі України.

Наголошується, що в 2004 р. прийнято новий ЦПК України, в якому було закріплено досі не передбачений цивільно-процесуальними нормами інститут наказного провадження. Спрощене провадження в сучасному його розумінні не були включені до тексту Кодексу.

Окрема увага приділена Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні, в якій закріплювалось ключове для подальшого утвердження спрощеного провадження в національній правовій системі положення про те, що для забезпечення права особи на швидке поновлення своїх прав, особливо у нескладних справах, судову процедуру доцільно спростити там, де таке спрощення не порушуватиме інтересів сторін у справедливо вирішенні справи.

Автор підсумовує, що запровадження спрощеного провадження (у вузькому розумінні) на підставі реформи 2016-2017 рр. було закономірним кроком розвитку національного судочинства в напрямку гармонізації із стандартами ЄС, підґрунтя якому заклалось ще Концепцією судово-правової реформи в Україні (1992 р.).

Ключові слова: спрощене провадження, цивільний процес, диференціація цивільного судочинства, концепція цивільного судочинства, малозначні справи, справи незначної складності

Kovalyshyn O.R. Simplified proceedings: a historical and legal aspect.

The article is devoted to the study of historical and legal aspects of simplified proceedings in the civil procedure of Ukraine. It is noted that one of the important directions of development of modern procedural legislation, both civil and administrative, economic, is increasing the accessibility of justice, optimization, acceleration and simplification of judicial proceedings. This trend is clearly visible in the domestic judiciary.

The author analyzes in detail the separate stages of the establishment, formation and improvement of the simplified proceedings' legal regulation in the civil process of Ukraine.

It is emphasized that in 2004, a new Code of Civil Procedure of Ukraine was adopted, in which the institution of injunctive proceedings, which was not provided for by civil procedural norms until now, was established. Simplified proceedings in its modern sense were not included in the text of the Code.

Special attention was paid to the concept of improving the judiciary for the establishment of a fair court in Ukraine, which established the key for the further approval of simplified proceedings in the national legal system, the provision that in order to ensure the right of a person to quickly renew his rights, especially in uncomplicated cases, it is expedient to simplify the court procedure where such simplification will not violate the interests of the parties in the fair resolution of the case.

The author concludes that the introduction of simplified proceedings (in the narrow sense) on the basis of the 2016-2017 reform was a natural step in the development of the national judiciary in the direction of harmonization with EU standards, the basis of which was laid by the Concept of Judicial Reform in Ukraine (1992).

Keywords: simplified proceedings, civil process, differentiation of civil proceedings, concept of civil proceedings, minor cases, cases of minor complexity